

## לא תתגודדו – לא תעשו אגודות אגודות

הרב אליהו קרופניק

אנו חיים, לפי כל הסימנים, בתקופת "עקבתא דמשיחא", שאחת מתופעותיה היא "והאמת תהא נעדרת" (סוף מס' סוטה). ואכן רבות הן המחלוקות, והבדלי שיטות קיצוניים יש בענייני הלכה, השקפה ומנהגים בין קבוצות שונות בעם, ואין הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד (שבת, קלט, א). וגם זכינו בדורנו לקבוץ גלויות מכל העדות שהתפתחו ביניהם הבדלי מנהגים במשך הדורות וכעת צריכים לחיות בכפיפה אחת. התופעה של חילוקי דעות בהלכה אינה חדשה, וכבר בתקופת התנאים התאננו חז"ל: "משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שימשו כל צרכן רבו מחלוקות בישראל ונעשית תורה כשתי תורות" (סנהדרין, פח, ב). מחמת הסכנות הטמונות במצב זה כבר קבעה התורה אמצעים להגיע להכרעה בספקות ומחלוקות (עי' חינוך, מצוה תצו), "מתחילה לא היו מרביין מחלוקת בישראל אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית וכו'" (סנהדרין שם). ואף כשלא ניתן להגיע להכרעה ע"י הסנהדרין, קבעה התורה כללי התנהגות לבעלי פלוגתא ותלמידיהם במסגרת הלאו של "לא תתגודדו – לא תעשו אגודות אגודות" (יבמות יג, ב), כדי שלא תהיה התורה נראית כשתי תורות (רש"י, נ"י, ריטב"א ומאירי שם), וכדי שלא לגרום למחלוקת בישראל (רמב"ם הל' עכו"ם פי"ב, הי"ד), לדאבוננו תופעות אלו מצויות בינינו היום, ובמידה רבה הגורם לכך הוא חוסר ידיעה בפרטי דיני "לא תתגודדו". ננסה בעז"ה להלן להתוות כללים בזה ולענות בקצרה על שאלות מצויות הקשורות בלאו זה. (אין הכוונה לפסק הלכה למעשה, אלא לקוים כללים שיקנו ידיעה באיזה מקרים יש לשאול שאלת חכם).

## האם אסור לקהילות שונות לנהוג כל אחת לפי מנהגיה ופוסקיה?

מבואר בגמרא (יבמות יד, א) שכשנחלקו שני בתי דינים בשתי עיירות מותר לכל עיר לנהוג לפי פוסקיה, ולכן במקומו של ר' אליעזר היו כורתים עצים לעשות פחמים בשבת כדי להכין סכין לצורך מילה בשבת, אעפ"י שבשאר מקומות נהגו איסור בזה כדעת ר' עקיבא; ובמקומו של ר' יוסי הגלילי היו אוכלים בשר עוף בחלב, אעפ"י שבשאר מקומות אסרו זאת חכמים (שבת קל, א).

ועוד מבואר בסוגיא ביבמות שבבית דין אחד בעיר אחת חציו מורים פסק אחד וחציו פסק אחר עוברים בלא תתגודדו אם עושים כל כת כדבריהם, אלא ישאו ויתנו בדבר עד שיסכימו כולם לדעה אחת או יעמדו למנין ויעשו על פי הרוב לקולא או לחומרא, ואם אי אפשר יעשו כולם כמחמירים באיסורים דאורייתא וכמקילים באיסורים דרבנן (ש"ך יו"ד רמב בקיצור הנהגת איסור והיתר אות י). אולם בשני בתי דינים בעיר אחת נחלקו אביי ורבא אם עוברים בלא תתגודדו: אביי סובר שעוברים, ורבא סובר שאינם עוברים (יבמות שם). ולהלכה רוב הראשונים פסקו כרבא<sup>(1)</sup> ויש אחרונים שפירשו בדעת הרמב"ם (עכו"ם, פי"ב, הי"ד) שפסק כאביי<sup>(2)</sup>, ויש אחרונים שנראה שחששו לדעתו<sup>(3)</sup> ויש שסמכו על רוב הראשונים להקל<sup>(4)</sup>.

שתי קהילות בעיר אחת דינם כשני בתי דינים בעיר אחת<sup>(5)</sup> ויש פוסקים הסבורים ששתי קהילות כשני בתי דינים בשתי עיירות שמונתר

---

(1) רי"ף ורא"ש ומאירי יבמות שם; חינוך מצוה תסז בשם מורו; ר' ירוחם נתיב ב ח"ה; ועוד, וכן פי' בשו"ת רד"ק בית יא ח"א ועוד אחרונים אף בדעת הרמב"ם.

(2) שו"ת רדב"ז ח"ה סי' אלף שפד; כ"מ שם וב"י יו"ד רמב; כפות תמרים סוכה מד א; ועוד.

(3) שו"ת מהר"ם אלשיך סי' נט; שו"ת הלכות קטנות ח"א סי' ד; גט פשוט סי' קכט ס"ק קמב.

(4) שו"ת אהלי תם בס' תומת ישרים סי' קע; פאת השולחן סי' ג סע' יד; וכע"ז בשו"ת משיב דבר ח"א סי' יז את ד.

(5) אהלי תם שם; שו"ת רד"ק בית יא ח"א; פרי"ח או"ח תצג.

אף לאביל<sup>6</sup>). וכן העיד המהרשד"ם על העיר סלוניקי שנהגו והאשכנזים והספרדים קולות וחומרות בענייני מאכלות אסורות, והפאת השולחן (סי' ג סע' יד). כתב שכן נהגו בירושלים בימי ר' יהודה החסיד ובזמן השל"ה שהאשכנזים התפללו בנוסח אשכנז בבית כנסת שלהם בין בתי כנסת של ספרדים. אולם בשו"ת מעיל צדקה סי' מט כתב שדוקא בשני בתי כנסת מפורסמים שבהם שני רבנים. ודעת מהרי"ם אלשיך, סי' נט, ששתי קהילות ושני בתי כנסיות בעיר אחת דינם כבית דין אחד בעיר אחת ויש בו משום ל"ת, שמשום שמתפללים בבתי כנסיות שונים אינם נעשים כעיר אחרת וטעם מחלוקת עדיין שייך בהם. אפילו אם באה קהילה לגור במקום שכבר נהגו מנהגים אחרים, כגון קהילה מאשכנז שבאו למקום של ספרדים, כתבו אחרונים שינהגו כמנהגם, ואין כאן שתי תורות כיוון שידוע לכל שדבר זה תלוי בהבדלי מנהגים וכל אחד עושה כפי שלמד מאבותיו ורבותיו, ואף משום מחלוקת אין חשש, שהכל יודעים שדבר זה לא הסכימו מעצמם אלא כל אח נהג כמקומו<sup>7</sup>). במה דברים אמורים, שכל קהל נידון בפני עצמו, כשכל קהילה מצוינת לעצמה, אבל אם כל העיר מבני ספרד ויש ביניהם מעט יחידים אשכנזים והם מעורבים עם הספרדים ואין להם קהל מיוחד לעצמם - חייבים לנהוג כרוב, ואסור להם אפילו להחמיר כמנהגם משום לא תתגודדו<sup>8</sup>). וכן בקהל אחד אם מקצתם נוהגים מנהג אחד ומקצתם אחרת עוברים בל"ת, אלא המיעוט חייב לנהוג כמו הרוב<sup>9</sup>). ואם קהילה

6) שו"ת מהרשד"ם יו"ד סי' קנג; שו"ת מהריב"ל ח"ב ס' עב; פרי"ח או"ח תצו בכלל מנהגי או"ה אות טז, ועוד.

7) אוהלי תם, שם.

8) גט פשוט קכט ס"ק קמב; פאת השולחן סי' ג בב"י ס"ק לב; שו"ת חת"ס ח"ו סי' א.

9) מ"א תצג ס"ק ו; שו"ת חת"ס ח"ו סי' פו.

נוסדה ע"י הנוהגים מנהגים מסויימים ואח"כ באו אחרים שנוהגים אחרת עד שנהיה רוב שלא כמנהג הראשונים עי' אגרות משה או"ח ח"ב סי' כא. ולכך יחידים אשכנזים כשמתפללים בביכ"נ ספרדי או להיפך אסור לשנות מנוסח הציבור בחזרת הש"ץ ובפיוטים, אולם בתפילה בלחש כל יחיד יתפלל במנהגו<sup>(10)</sup>. וכן כתבו הפוסקים שאין נכון שבבית כנסת אחד מקצתם יניחו תפילין בחול המועד ומקצתם לא יניחו משום ל"ת<sup>(11)</sup>.

אם נישאת אשה מקהילה אחת לאיש מקהילה אחרת הורו הפוסקים שנכללת עם בעלה בכל חיוביו, שאשתו כגופו, ונפטרה מכל חיובי קהילת בית אביה, שלא יהיו שנים מסובים על שולחן אחד חלוקים בעיסותיהם האסור לזה מותר לזה<sup>(12)</sup>.

האם לא תתגודדו מתייחס לענייני הלכה או לענייני מנהגים; האם אסור לאדם להחמיר על עצמו? ישנם ראשונים שנראה מדבריהם כי אין איסור אגודות אגודות אלא באיסורים דאוריתא או דרבנן, אבל לא במנהגים<sup>(13)</sup>, כי דוקא באיסורים נראים כנוהגים שתי תורות<sup>(14)</sup>, ולדעתם מותר לספרדים לא

---

(10) שו"ת חת"ס ו, א; פא"ה סע' יד; שו"ת משיב דבר ח"א סי' יז; שו"ת שיבת ציון סי' ה, ועי' אגרות משה או"ח ח"ב סי' כג.

(11) משנה ברורה לא ס"ק ח בשם הפוסקים.

(12) שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' קעט; שו"ת אגרות משה או"ח ח"א סי' קנח; שו"ת יביע אומר ח"ה סי' לז.

(13) אהלי תם שם בדעת הרי"ף והרא"ש יבמות שם וכן נראה מדברי המאירי שם; שו"ת מהרשד"ם יו"ד ס' קנג בדעת החינוך שם; ישרש יעקב יבמות שם בדעת התוס' והרשב"א והריטב"א שם; שו"ת משיב דבר ח"ד סי' יז בדעת רש"י ורשב"א שם; וכן נטו להלכה בשו"ת מעל צדקה סי' מט והאשל אברהם לאב"ד בוטשאטש או"ח תצג, ועוד.

(14) רש"י יבמות שם בדעת ריש לקיש; אהלי תם שם.

לנענע לולביהם בהלל כשהאשכנזים מנענעים<sup>15</sup>, ולשנות מנוסח  
אשכנז לנוסח ספרד בתפלה<sup>16</sup>, ולשנות במנהגי אמירת תחנון בימים  
מסוימים כגון פטח שני<sup>17</sup>.

ויש אחרונים שמפרשים בדעת הרמב"ם שלא תתגודדו נאמר דוקא  
במנהגים אבל באיסור לא יתכן, שאם צד אחד גדול בחכמה ובמנין  
המעוט נגרר אחריהם, ואם הם שקולים כל צד חייב לעמוד על דעתו או  
קבלתו, ואין חשש מחלוקת דוחה איסורים<sup>18</sup>.

אבל רוב הפוסקים נקטו שלא תתגודדו נוהג בין באיסורים  
בין במנהגים<sup>19</sup>, שאף במנהגים שייך טעם מחלוקת<sup>20</sup>. ובאיסורים לא  
תתגודדו מתבטא בשני אופנים: א. כשנחלקו דיינים והם שקולים אסור  
שינהג כל אחד והנמשכים אחריו כדעתו, אלא ישאו ויתנו בדבר עד  
שיתנהגו כולם בשווה. ב. אם נחלקו הפוסקים, שבזה לא שייך ללכת  
אחר הרוב מכיוון שאינם במושב בית דין ביחד, מכל מקום אסור  
שמקצתם יעשו כך ומקצתם כך, אלא המעוט נגרר אחר הרוב, ואם הם  
שוים יעשו כולם להחמיר<sup>21</sup>.

---

(15) ערוך השולחן או"ח תרנא רב.

(16) שו"ת חסד לאברהם מהד"ק ס"ט.

(17) אשל אברהם לאב"ד בוטשאטש, או"ח תצג.

(18) ערוך השולחן או"ח תצג ח; צפנת פענח עכו"ם פל"ב הל"ד, ועי' שד"ח כללים מער' הל' כלל עט.

(19) מ"א תצג סק"ו וחת"ס ח"ו ספ"ו בדעת הר"י והרא"ש; שו"ת מעיל צדקה, מרכבת המשנה עכו"ם שם, אהלי תם שם בדעת הרמב"ם, ועוד.

(20) אהלי תם; שו"ת משיב דבר ח"א סי' יז אות ה.

(21) שד"ח שם בדעת החינוך, ועי' חזו"א יו"ד ס' קנ.

וכל זה אמור כשפוסק לאחרים, אבל יש אחרונים המתירים לחכם לנהוג לפי דעתו אם אינו מורה לאחרים ואינו עושה כן בפרהסיא<sup>(22)</sup>, ויש מתירים אפילו בפרהסיא<sup>(23)</sup>, אולם יש פוסקים שנקטו שאסור לעשות כדעתו אפילו לחומרא ואפילו בלי להורות לאחרים<sup>(24)</sup>, ומכ"מ כתבו פוסקים שיחיד הרוצה להחמיר על עצמו רשאי אף על פי שנתפשטה הוראה להקל אם אינו סותר את פסק הדין, וכמו שמצינו בגמרא יחידים שהחמירו על עצמם להמתין כ"ד שעות בין אכילת בשר לחלב ושהחמירו שלא לאכול פרי חוץ לסוכה, ויחזקאל הנביא שלא אכל מבהמה שהורה בה חכם<sup>(25)</sup>. ועל פי זה התירו להחמיר שלא לאכול משחיטת אדם שאינו בדוק לך ולקרוא מגילה בלי ברכה ביום ט"ו באדר במקום שיש קצת ספק שהיתה מוקפת חומה מימות יהושע אע"פ שלא נהגו כן בעיר מקודם, שמה שאין מברכים מוכיח שעושים כן על דרך ספק רחוק וחומרא בלבד. ומ"מ כתבו שטוב להצניע הדבר שלא לבוא לידי קטטה<sup>(26)</sup>. ויש מן האחרונים שכתב שהמחמיר בדין שפשט היתרו בכל ישראל ראוי לנדותו על יוהרא אם לא שידוע שבודאי עושה לשם שמים<sup>(27)</sup>.

כיצד עלינו להתייחס לבעלי מנהגים והשקפות שונות משלנו ולאלה שנוהגים עפ"י פוסקים אחרים משלנו? לאור כל האמור, מכיוון שרשאית כל קהילה לנהוג כפי מנהגי אבותיה ולפי הוראת רבותיה, אפילו אם רבנים אחרים שהם רבים וגדולים

---

(22) ריטב"א לבמות טו, א; ר' ירוחם נתיב ב ח"ה בשם רמ"ה מובא בב"י יו"ד רמב; שו"ת מבלי"ט ח"א סי' כא; שו"ת מעיל צדקה ס' מט.

(23) מבלי"ט שם בדעת ר' ירוחם שם, ועי' מעיל צדקה שם.

(24) תוס' לבמות יד, ב ד"ה בשלמא, וטו, א ד"ה וסיכך; ש"ך יו"ד רמב בקיצור הנהגת או"ה אות י, וכן משמע בשו"ת משיב דבר שם ושו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב ס' פח.

(25) מעיל צדקה סי' נ; משנת חכמים סי' נה, ע' גמ' חולין מד ב, צה א וקכ א, וסוכה כו ב.

(26) מעיל צדקה שם.

(27) יש"ש ב"ק פרק ז ס' מא.

מהם פוסקים אחרת<sup>(28)</sup>, ברור שאין לשום אדם רשות לגנות אותם על כך מכיוון שעושים כדיון. וזאת בתנאי שאף רבם, על כל פנים, הגיע להוראה ושהם מתלמידיו או תלמידי תלמידיו, שאם לא כן יש להם לנהוג על פי דעת רוב הפוסקים הגדולים בחכמה ובמנין<sup>(29)</sup>, ועוברים על לא תתגודדו אם משנים מהנהגות העיר שלא עפ"י בית דין או רב ידוע<sup>(30)</sup>. ולא עוד אלא שאסור לבן קהילה אחת להכשיל בן קהילה אחרת במה שאסור לפי שיטתם למרות שלדעתו הם טועים<sup>(31)</sup>. וכבר כתב האשל אברהם (או"ח תצג) שאי אפשר שיהיה סגנון של כל אנשים שוה בכל זמן ובכל מקום בענייני מנהגים. ואף בענייני הלכה ביאר הריטב"א (עירובין יג, ב) מה שאמרו חז"ל שם: "אלו ואלו דברי אלוקים חיים" שכשעלה משה למרום לקבל תורה הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים להיתר ושאל להקב"ה על זה ואמר שיהי' מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור ויהיה ההכרעה כמותם עי"ש. ולכאורה כל הכללים האלה תקפים גם במחלוקות בענייני השקפה.

ומה שהשתמשו בעלי פלוגתא בזמן התלמוד ובתקופות הראשונים והאחרונים בביטויים חריפים לפעמים נגד פוסקים אחרים, עי' שו"ת חוות יאיר סי' קנב (מובא בסוף ספר החפץ חיים) שתירץ כמה מהם. והיד מלאכי, כללי הרמב"ם, אות מג כתב בשם שו"ת הרמ"ע ס"ס קח: "הראב"ד בהשגותיו לא כיוון בהם למעט בכבוד הרמב"ם, חלילה לרבנן קדישי כותייהו, אלא חשף הראב"ד את זרוע קדשו לחלוק עליו לכח אמיץ בכמה גופי הלכות כי היכי דלא ליסרכו כולי עלמא בתריה ללמוד וללמד בדעות מעל ס' המורה וכיו"ב". ולכן אין לנו ללמוד מהם להשתמש בסגנון כזה, וכל שכן שלא הותר אלא לבר פלוגתא בעל הוראה שמתכוין לשם שמים ולא ל"תלמידים שלא שימשו כל צרכם שכמעט ונפקו עיניהם כבר חכמי החכמים שוים להם בלבם" כלשון המסילת

(28) כמבואר בחזו"א יו"ד סי' קנ אות ה.

(29) חזו"א שם.

(30) ש"ך יו"ד שם, שו"ת מעיל צדקה סי' מט.

(31) ארחות חיים פ' כה אות ג בשם הרא"ה; ריטב"א יבמות יד א; שו"ת רלב"ח ס"ק כא; ש"ך יו"ד קיט ס"ק כ; פר"ח יו"ד סב, ועוד.

ישרים (פרק יא), ועי' קרן אורה יבמות יג, ב שעיקר החשש של מחלוקת הוא בין העם ולא בין תלמידי החכמים עצמם. אלא אם מדובר באדם שאין בו יראת שמים שמגלה פנים בתורה שלא כהלכה ש"מותר להכלימו ולספר בגנותו" כלשון ר' יונה בשערי תשובה אות ריט, והחפץ חיים (הל' לשה"ר כלל ד, אות ז).

ונסיים בדברי התוספתא, מובאת ביבמות יד, ב, בענין המחלוקות הקשות בין בית שמאי לבית הלל, שבכל זאת היו מחלוקות הלל ושמאי לשם שמים כמבואר באבות פ"ה מי"ז, ועליהם בתוספתא:

"אף על פי שנחלקו בית שמאי ובית הלל בצרות ובאחיות בגט ישן ובספק אשת איש וכו' לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל ולא בית הלל מבית שמאי ללמדך שחיבה ורעות נוהגים זה בזה לקיים מה שנאמר (זכריה ח): האמת והשלום אהבו".